

Oktavijan Miletić - vrhunski filmaš koji je zbog rada u NDH bio nepoželjan u Jugoslaviji

ŽIVOT HRVATSKOG KINEMATOGRAFA OKTAVIJANA MILETIĆA bio je kontroverzan. Usred Berlina 1944. prikazao je film o Židovu Vatroslavu Lisinskom, a aktivno je radio u NDH iako nije podržavao ustaški režim. No iznad svega bio je veliki majstor filma i inovator, što otkriva izložba o njemu u Arhivu

Oktavijan Miletić - vrhunski filmaš koji je zbog rada u NDH bio nepoželjan u Jugoslaviji

FILMSKI ARHIVIST JURAJ KUKOĆ I KRISTINA NOSKOVIĆ IZ HRVATSKOG FILMSKOG ARHIVA
AUTORI SU IZLOŽBE OKTAVIJAN MILETIĆ DO LISINSKOG'

Tekst KRISTINA OLUJIĆ Fotografije NACIONAL I HRVATSKI FILMSKI ARHIV

Filmski redatelj i snimatelj Oktavijan Miletić (1902.-1987.) rastao je u okruženju koje je bilo poticajno za bavljenje kulturno-umjetničkim radom. Otac mu je bio znameniti Stjepan pl. Miletić (1868.-1908.), prvi intendant HNK u Zagrebu i reformator hrvatske kazališne scene. Obitelj Miletić živjela je u vili u

Jurjevskoj 29, u Zagrebu, koja je u prvoj polovici dvadesetog stoljeća bila svojevrsno sjedište intelektualnog života i rasprava o književnosti, kazalištu, glazbi, ali i o novoj umjetnosti - filmu. U tu obiteljsku kuću koju je sagradio ugledni arhitekt Kruno Weidmann, dolazili su ugledni iz umjetničkog svijeta kao što su Tito Strozzi, Ruža Cvjetičanin, Bela Kraljež, Sarah Bernhardt,

Marija Jurčić Zagorka, Ksaver Šandor Gjalski, Dragutin Domjančić, Ivo Vojnović, Duro Tkalcic i Vlaho Bukovac.

"Oktavijan Miletić rekao je da ga je ta ulica obilježila, čitav život živio je na toj lokaciji, ali na trima različitim brojevima. Oca se sjećao kao čovjeka koji je bio vrlo zaposlen, radošan, nerivoznan i veliki intelektualac. Ne čudi da je bio

druželjubiv, s obzirom na to da je od djetinjstva navikao na sve te poznate ljude koji su dolazili u njegovu kuću. I kada mu je otac umro, njegova majka nastavila je prirediti brojne zabave. Poznato je i da su ga žene voljele. Radeci ovi izložbi našli smo na nekoliko podataka o Fiori Wehrli koja se spominje ili kao njegova prva supruga ili kao partnerica, tako da ne možemo sa sigurnošću utvrditi što je od toga bila, ali pojavljuje se u najranijim amaterskim snimkama i očito je da su bili u nekakvoj vezi. Druga supruga bila je Zlata Miletić, a što se događalo između mi ne znamo", rekla je za Nacional Kristina Nosković iz Hrvatskog filmskog arhiva. Ona je, uz filmskog arhivista Juraju Kukoču, autorka izložbe "Oktavijan Miletić do 'Lisinskog'" koja je otvorena prošlog tjedna povodom 30. godišnjice smrti Oktavijana Miletića, a dio je manifestacije "Jesen Oktavijana Miletića" i programa posvećenog Danu arhiva koji se obilježio 10. listopada. Osim privatnog života, u izložbi je stavljen nagnalaš na njegovo plodno stvaralaštvo u okviru amaterskog filma i profesionalnu dijonomu karijere do filma "Lisinski". Javnosti su prvi put predstavljene brojne fotografije i dokumenti iz života i rada Oktavijana Miletića, kao i atraktivna tehnika kojom se služio, a na izložbi se mogu vidjeti i isječci iz njegovih filmova.

KRISTINA NOSKOVIĆ I JURAJ KUKOČ nekoliko mjeseci intenzivno su radili na organizaciji izložbe, a na ideju su došli zato što još nije bilo ambiciozne izložbe posvećene Oktavijanu Miletiću. "Neki ljudi pomogli su ustupanjem osobnih predmeta i poznavanjem materije. Također smo suradivali s arhivom 'Tošo Dabac' i Jugoslovenskom bibliotekom u Beogradu, u kojoj su nam presmiali neke filmove koje je radio po narudžbi i za koje smo misili da su izgubljeni. Nabavili smo kratki isječak iz baletnog filma "Ples u prirodi", jedini koji je sačuvan, i inz fotografija iz tog filma koje su snimili Tošo Dabac i Đuro Janečković. To je manje poznati, ali ambiciozni film u kojem je cilj bio pokazati razvoj plesne umjetnosti u Hrvatskoj. Osim Miletića, autorka je bila plesna umjetnica Nevenka Perko, snimili su njezine učenike u prirodi kako plešu. Nažalost, taj film još nije otkriven, ali je pronađen film "Od Zagreba do Raba" za koji nismo znali postoji li cjevovita verzija", rekla je Kristina Nosković.

OKTAVIJAN MILETIĆ još je kao dječak volio ići u kino. Sjećao se putujućeg Bachmayerova kina koje je posjećivao na istočnoj strani da-nasne Draškovićeve ulice u dobi od pet ili šest godina. Imao je dvanaest godina kada je dobio na dar 35-milimetarski projektor za gledanje filmova, a 1917. prisustvovao je snimanju prvog hrvatskog dužegigranog filma "Brčko u Zagrebu", snimljenog u obiteljskoj vili Miletičevih. Toličko je bio odusevljen filmom da je nedugo nakon toga pobjegao u Beč i bio asistent režije uglednom redatelju Hansu Hommu u filmu "Pakao Barballa". Nakon bečke epizode, Miletić je

■ OKTAVIJAN MILETIĆ TUIJEM SNIMANJA FILMA 'ŽIVOT HRVATSKOG SELJAKA', JEDNOG OD ONIH FILMSKIH DJEJA OD VELIKE ETNOLOŠKE VAŽNOSTI I DOKUMENTA VREMENA KOJI JE U POTPUNOSTI OČIŠĆEN OD POLITIKE I IDEOLOGIJE

završio Visoku trgovacku školu i zapošlio se kao prodavač automobila, dok je impuls za umjetnošću zadovoljavao svirajući u vrlo vjerojatno prvom zagrebačkom jazz-sastavu Zagreb Syncopathers. Ipak, filmom se krajem 20-ih godina prošlog stoljeća počinje baviti u slobodno vrijeme, da bi u drugoj polovici 30-ih godina ta umjetnost postala i njegovom profesijom. Bio je sklon parodiji, humoru i eksperimentu, a moguće ih je prepoznati njegovim filmovima s početka karijere. Neki od tih nagradivanih kratkometražnihigranih filmova iz tridesetih godina su "Poslovni konzula Dorgena", "Zagreb u svjetlu velegrada", "Faust" i "Nocturno". Kako kaže Kukoč, Oktavijan Miletić bio je pionir hrvatskog autorskog filma, iako to nije moguće sa sigurnošću tvrditi jer je većina filmova iz tog razdoblja izgubljena.

"Unatoč tomu, po svim saznanjima iz literature, novina i sačuvanih filmova očito je da je bio prvi autor ambicioznog zaokruženog umjetničkog opusa, nastalog u okviru amaterskog filma

'NJEGOV AKTIVNI RAD u NDH razlog je što je nakon uspostave Jugoslavije pau u drugi plan. No odbio je snimati propagandne filmove, što je loše odjeknulo u ustaškom vodstvu', kaže Rafaelić

koji ne treba podcjenjivati. U početku su njegovi filmovi bili zafirancija, a kasnije su postajali sve ambicioznijima, prometnivši se u ozbiljna djela koja su osvajala nagrade u nas i inozemstvu. Sam je rekao da je najviše bio usmjeren naigrani film, ali kad se sve zbrojili napravio je solidan broj dokumentarnih filmova, a neki imaju veliku dokumentarističku vrijednost. Volio je snimati Zagreb i film u kojem se vidi njegova velika želja za kreacijom, a ne samo za dokumentiranjem zbilje, zove se "Zagreb u svjetlu velegrada", jedno od njegovih najpoznatijih ostvarenja, rad u kojem se ironijski poigravalo s viziјom Zagreba ka velegrada", rekao je Kukoč. Objasnio je i Miletićevu viziju filmske umjetnosti. "Poznat je esej u kojem piše o razlici između kazališne i filmske umjetnosti i poziva se na tada popularne teorije filma, prema kojima je najvažniji element filma slika. To se intenziviralo 30-ih godina kada su bunt protiv zvučnog filma. Miletić je bio žestoko uz kritičare zvučnog filma, a to je pokazao i u zvučnom filmu 'Šešir', u kojem je jedini zvuk bio glazba. Temelj njegove filmske retorike je u slici, pokretu kamerom, montaži, odnosno priča je ispričana slikom. Zbog toga je na taj film bio ponosan jer je svu to u njemu uspio postići", objasnio je Kukoč.

KRISTINA NOSKOVIĆ istaknula je još jednu važnu stavku kada je riječ o filmskom radu Oktavijana Miletića. "U periodu bavljenja amaterskim filmom bio je kompletan autor svojih filmova, a to znači da je radio scenarij, snimao, režirao i montirao. Njegov doprinos ne sastoji se samo u tome što je prvi počeo snimati autorske filmove, nego je bio i tehnički inovator. Radio je puno na odnosu svjetla i scene, važna mu je bila tehnika snimanja filma, izgradio je sam dodatke za kameru projektoru koje je imao. Omogućio je sam sebi da snima, primjerice, scene u pokretu

jer je za svoj stativ izgradio kolica. Bio je i estetski inovator: filmski trikovi, inovativni montažni prijelazi i pokreti kamere samo su neka od obilježja njegova filmskog jezika", istaknula je Kristina Nosković.

Oktavijan Miletić nakon 1945. bio je snimatelj na filmovima као što su "Carevo novo ruho" i "Koncert", samostalno je režirao nekoliko filmova, među kojima su najpoznatiji dokumentarci "Juraj Dalmatinac" i "Talijin trag", a suradivao je na filmu i s Dušanom Makavejevom i Vatroslavom Mimicom. Kako kaže Kukoč, neki misle da je bio prisutan kao snimatelj i mentor snimateljima, ali ne i kao autor iigranih filmova, zato što je želio školovati mlade snimatelje i nije volio snimati filmove s dijalogom. Prema drugom objašnjenju njegov aktivni rad u razdoblju NDH razlogom je što je nakon uspostave Druge Jugoslavije pau u drugi plan. U razdoblju NDH režim je posegnuo za Oktavijanom Miletićem zato što je postojao snažan manjak profesionalnih kadrova, a on je dobro kotirao kao autor koji je dobivao značajne nagrade na raznim europskim festivalima. Miletić je, međutim, odbio snimati propagandne filmove, što je loše odjeknulo u ustaškom vodstvu.

"TIME JE POKAZAO NEVJEROJATNU LJUDSKU I UMJETNIČKU HRABROST, ali od njega se i dalje nije odustajalo. Manjak kvalitetnih kadrova ponovno je rezultirao inzistiranjem države da radi za njega pa je Miletić uradio jedan vrlo zanimljiv kompromis: on je iskoristio njih umjesto da su oni iskoristili njega. Posvetio se snimanju filmova kakve je i onako želio snimati, a to su filmovi o kulturi, zanimljiva kombinacija iigranog i dokumentarnog filma, vrlo popularna u četrdesetim. Stvorio je za Nijemce niz filmova o ljetopama i znamenostima Hrvatske bez isticanja rasne ideologije, nehumanih zakona i paklavke apologije ustaškog režima", rekao je za Nacional ravnatelj HAVC-a Danijel Rafaelić koji je prošli tjedan u HDA-u održao predavanje na tu temu, a time

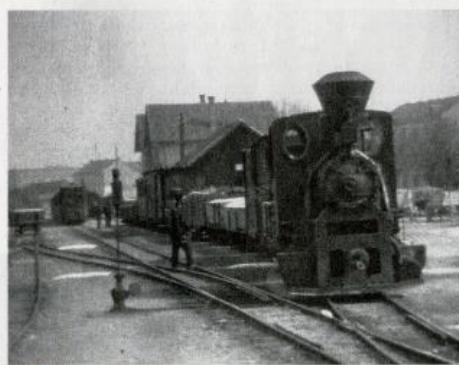
'USTAŠKI REŽIM gadio mu se, ali s Nijemcima je suradivao. Stvorio je za njih filmove o ljetopama Hrvatske bez isticanja rasne ideologije, nehumanih zakona i apologije ustaškog režima'

se opštirije bavio i u knjizi "Kinematografija u NDH" koja je objavljena 2013.

Filmovi kao što su "Život hrvatskog seljaka" i "Zagreb—glavni grad Hrvatske" predstavljaju filmska djela od velike etnološke važnosti i dokumente vremena koju su u potpunosti očišćeni od politike i ideologije. "Zaista je bila velika hramost u to doba snimiti filmove u kojima nema Pavelića i ustaša. Da bi stvar bila zanimljivija, Joseph Goebbels ga je 1942. osobno pozvao da gostuje na Tjednu njemačke kinematografije, na kojem je kao njegov gost prikazao tva dva filma. Publike je bila odusevljena što će u to doba snimiti filmove, što je dobio ovaj kulturi. "Zanemariviš u potpunosti propagandnu matricu kinematografije tog vremena, pokazao je da se u vrijeme mraćnog totalitarizma može pružiti umjetnički i ljudski otpor. Ne samo da je tada riskirao, nego je mogao loše završiti i u Jugoslaviji, što samo pokazuje koliko je težak položaj hrvatskih umjetnika u vremenima tektovskih promjena na političko-društvenoj razini. Zadužio nas je i utro u nam svima put, pokazavši da svaki pokušaj gušenja umjetničkih sloboda i onog humanog u najširem smislu mora izazvati otpor i da netko mora reći ne. On je rekao nekoliko puta i to ljudima kojima se nije bilo dobro zamjeriti", zaključio je Rafaelić u razgovoru za Nacional.

"Vatroslav Lisinski rođen je kao Ignat Fučhs. To znači da je država koja je bila njemački satelit snimila svoj prvi film ni više ni manje nego o Židovu. Film se oteo kontroli zbog popularnosti, igrao je tri mjeseca u Zagrebu, što nije bio film prikazao u Berlinu 1944. Unatoč toj subverziji, nakon toga više nije režirao nijedan dugometražni film jer su ga u poslijeratnoj Jugoslaviji gledali kao čovjeka režima. "Lisinski" su nazivali ustaškim filmom, iako nije imao veze s idejam ustaškog pokreta i taj je režim možebitno očekivao da Miletić snimi film o početku ustaškog pokreta ili Antu Paveliću. Nije to bilo ništa neobično, tko god je radio za Nijemce proglašilo ga s kolaboracionistom i uklonilo ili se toj osobi zabranio prominentni javni rad", objasnio je Rafaelić zašto Oktavijan Miletić po njemu nije mogao dobiti priliku na stvari baviti se režijom.

OKTAVIJAN MILETIĆ BIO JE PREDAVAČ na odjelu kameri AKFU-a i autor emisija o filmskom odgoju Televizije Zagreb. Ante Peterlić i Vjekoslav Majcen napisali su o njemu monografije. Danijel Rafaelić smatra da tom dobitniku nagrade Vladimiru Nazoru za životno djelo nikada nije iskazana počast zbog toga što je vrijeme Drugog svjetskog rata sačuvao obraz ovoj kulturi. "Zanemariviš u potpunosti propagandnu matricu kinematografije tog vremena, pokazao je da se u vrijeme mraćnog totalitarizma može pružiti umjetnički i ljudski otpor. Ne samo da je tada riskirao, nego je mogao loše završiti i u Jugoslaviji, što samo pokazuje koliko je težak položaj hrvatskih umjetnika u vremenima tektovskih promjena na političko-društvenoj razini. Zadužio nas je i utro u nam svima put, pokazavši da svaki pokušaj gušenja umjetničkih sloboda i onog humanog u najširem smislu mora izazvati otpor i da netko mora reći ne. On je rekao nekoliko puta i to ljudima kojima se nije bilo dobro zamjeriti", zaključio je Rafaelić u razgovoru za Nacional.

■ 'ZAGREB U SVJETLU VELEGRADA' IZ 1934. GODINE NAGRABIVANI JE FILM U KOJEM SE MOŽE VIDJETI DA JE MILETIĆ SKLON PARODII, HUMORU I EKSPERIMENTU

■ ŠIME MAROV I MARIJA PETROVIĆ U 'ŠEŠIRU' IZ 1937. GODINE, PRVOM HRVATSKOM ZVUCNOM FILMU REDATELJA SCENARISTA OKTAVIJANA MILETIĆA